

สภาวะของประเทศไทยก่อนสงครามโลก ครั้งที่ 2

ภาวะทางการเมือง

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 จะเกิดขึ้น ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นเอกราช ส่วนรัฐต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงล้วนตกเป็นอาณานิคม หรือ รัฐอารักขาของมหาอำนาจตะวันตก สมัยลาอาณานิคมตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทั้งสองพระองค์ต่างก็ทรงตระหนักถึงอันตรายจากลัทธิจักรวรรดินิยม ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงทรงเริ่มปรับปรุงการปกครองและเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้ทันสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงตระหนักในเรื่องการเมืองและการปกครอง ทรงต้องการปรับปรุงประเทศไทยให้ทันสมัย เพื่อมิให้ฝรั่งดูหมิ่นไทย ทรงโปรดฯ ให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์กับพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นวิษณุวชิราภรณ์ไปดูลักษณะการปกครองของอังกฤษที่สิงคโปร์ เมื่อ พ.ศ. 2404 (ค.ศ. 1861) ต่อมาทรงมีพระราชปรารภที่จะเสด็จไปช่วยพระองค์เองให้ถึงเมืองสิงคโปร์ แต่พระองค์ประชวรเสด็จสวรรคตเสียก่อน นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระราชดำริให้พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ทรงศึกษาวิธีการปกครองบ้านเมืองของยุโรปที่เมืองสิงคโปร์และที่เมืองปัตตาเวีย ส่วนทางด้านการเมืองที่เกี่ยวกับต่างประเทศนั้น พระองค์ได้ทรงศึกษาจากหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษที่พิมพ์ในสิงคโปร์ และประเทศจีนอยู่ตลอดเวลา¹

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรราชสฤษฎิบาล, ความทรงจำ (พระนคร : คลังวิทยา, 2494), หน้า 148, 185-188.

หลังจากที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ได้เพียง 4 ปี ได้ทรงทำสนธิสัญญากับประเทศอังกฤษ และประเทศต่าง ๆ ในยุโรปเกือบทุกประเทศในทำนองเดียวกัน หลังจากเปิดประตูการค้า กับประเทศตะวันตกแล้ว อิทธิพลทางด้านตะวันตกก็หลั่งไหลเข้ามาทั้งทางภาษา วิทยาศาสตร์ การราศาสตร์ เทคนิคและความรู้อื่น ๆ ตลอดจนแนวความคิดทางการเมือง

อิทธิพลในด้านความคิดทางการเมืองและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยได้ เข้าสู่ประเทศไทยมากขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เห็นชัดจากการตั้ง "สภาที่ปรึกษา" (State Council) และ "สภาองคมนตรี" (Privy Council) ใน พ.ศ. 2417 (ค.ศ. 1874) ต่อมา พ.ศ. 2428 (ค.ศ. 1885) มีชนกลุ่มหนึ่งเรียกร้องให้ มีการปกครองแบบมีรัฐสภา² แต่พระองค์ทรงมีประสบการณ์มาก่อนจากการตั้งสภาทั้งสอง ครั้น เมื่อมีการเรียกร้องระบอบรัฐสภา พระองค์จึงไม่ทรงเห็นด้วย โดยทรงเห็นว่าระบอบรัฐสภา ยังไม่เหมาะสำหรับประเทศไทย ทรงกล่าวว่

จะเพลินถือเอาความคิดของพวกที่เป็นผู้คิดราชการในประเทศ ยุโรปนั้น ๆ มาถือเอาเป็นความคิดของตัวมาจัดการในเมืองไทย ก็ จะเป็นการไม่ถูกต้องกันเลย คอยพินพิเคราะห์งานทั้งปวงไม่เหมือนกัน เหมือนหนึ่งจะไปลอกเอาตำราทำนาปลูกข้าวสาธิตในยุโรป มาปลูกข้าวเจ้า ชาวเหนียวในเมืองไทยจะไม่เป็นผลอันใด คอยภูมิพินราชการในเมืองไทยแตกออกมา เมื่อยังไม่คบกับฝรั่ง เป็นอย่างหนึ่งทีเดียว ถ้าวจะตั้งเป็นไปลิติกัล ปาตี พวกคิด ราชการก็จะไม่ไคแต่พวกกุลเกวาคคนสืบคน หรือสืบคนหาคน แต่ยังมีพวกอื่น ๆ อีก ที่เป็นอย่างเกาหรือนับตั้งรอย...³

²กรมศิลป์กร, เจ้านายและข้าราชการกรวมบังคับมทลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงการแผ่นดิน ร.ศ. 103 (พระนคร, 2510), หน้า 22.

³พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบรมราชาธิบายเรื่องสามัคคี (พระนคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2511), หน้า 4. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางอบ สิริสัมพันธ์ ณ เมรุวัดธาตุทอง 15 ก.ย. 2511)

ในสมัยของพระองค์ยังโปรดฯ ให้มีการปฏิรูปการปกครอง จัดระเบียบราชการบริหารแผ่นดินใหม่ให้ทันสมัย โดยนำเอาระบบกระทรวงของอังกฤษมาเป็นแบบ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2431 (ค.ศ. 1888) ตั้งกระทรวงใหม่อีก 6 กระทรวง ครั้นนั้นยังเรียกว่ากรม รวมกับเดิมที่มีอยู่แล้ว 6 กระทรวง เป็น 12 กระทรวง ต่อมายกฐานะทั้ง 12 กรมเป็นกระทรวง เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2435 (ค.ศ. 1892) โดยให้เจ้ากระทรวงเป็นเสนาบดีเท่ากัน ตอนปลายรัชกาลทรงปรับปรุงอีกครั้ง ลดกระทรวงต่าง ๆ เหลือเพียง 10 กระทรวง

หลังจากจัดการปกครองส่วนกลางเป็นระบบกระทรวงแล้ว ทรงหันมาปรับปรุงการปกครองหัวเมือง เหตุผลประการหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดการปรับปรุงการปกครองหัวเมือง ดังที่ทรงได้มีกระแสพระราชดำรัสไว้ ดังนี้

... ภัยต่างๆ ประเทศ กำลังตั้งท่ารุกเมืองไทยอยู่แล้ว ถ้าเรา ประมาทไม่จัดการปกครองบ้านเมืองเสียให้เรียบร้อย ปล่อยให้ หละหลวมอย่างที่เป็นอย่างนี้เวลานี้ ซ้ำไปเห็นจะเป็นภัยแก่บ้าน เมือง บางทีอาจจะถึงเสียอิสรภาพ...⁴

ด้วยเหตุนี้จึงได้จัดแบ่งท้องที่ออกเป็นมณฑลพิเศษก่อน ต่อมาจึงได้ปรับปรุงให้เป็น มณฑลเทศาภิบาลขึ้นใน พ.ศ. 2437 (ค.ศ. 1894) โดยลักษณะที่จัดให้มีหน่วยบริหาร ราชการออกไปดำเนินงานในส่วนภูมิภาค ด้วยวิธีรวมเมือง 5 - 6 เมืองเข้าเป็นมณฑล แล้วส่งข้าราชการที่มียศ ตำแหน่งระหว่างเสนาบดีกับเจ้าเมืองไปอยู่ประจำบัญชาการมณฑล ละหนึ่งคน ในฐานะข้าหลวงใหญ่พร้อมกับคณะเจ้าหน้าที่บริหาร กับแบ่งเขตย่อยออกเป็น เมือง (ซึ่งต่อมาเรียกว่าจังหวัด) อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน⁵

สำหรับการปกครองชั้นอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ได้ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะ ปกครองท้องที่ ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440 หรือ ค.ศ. 1897) ขึ้น บัญญัติให้ราษฎรเลือกผู้ใหญ่

⁴ กระทรวงมหาดไทย, พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ที่เกี่ยวกับภารกิจของ กระทรวงมหาดไทย (พระนคร, 2513), หน้า 62.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

บ้านและกำนันเองตามความนิยมเป็นการวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตย ส่วนการปกครองด้วยระบบเทศาภิบาล นอกจากจะให้รัฐบาลใกล้ชิดกับกิจการและประชาชนแล้วระบบดังกล่าวยังเป็นนโยบายที่รัฐบาลต้องการเลิกประเพณี "กินเมือง" โดยกำหนดให้เจ้าเมืองรับพระราชทานเงินเดือนแทนเก็บรายได้เลี้ยงชีพเอาเอง⁶

ต่อมาได้มีการจัดแบ่งมณฑลใหญ่ บางมณฑลที่มีลักษณะการปกครองแปลกเป็นพิเศษกว่าที่อื่นออกเป็นบริเวณย่อย ๆ เช่น มณฑลพายัพ ประกอบด้วยกันนครเชียงใหม่ น่านและเมืองอื่นๆ ให้แบ่งนครเชียงใหม่ออกเป็น 2 บริเวณ และน่านอีก 1 บริเวณ เป็นต้น มาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รวมเอา 2 - 3 มณฑลขึ้นเป็นภาค มีอุปราชเป็นผู้นับบัญชาการ และสมุหเทศาภิบาลเดิมขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย เปลี่ยนมาขึ้นต่อพระราชสำนัก⁷

สำหรับกิจการด้านสาธารณสุขในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ได้มีการปรับปรุงสุขาภิบาล สิ่งแวดล้อมหรือการรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง ได้เริ่มตั้งการสุขาภิบาลหัวเมืองขึ้นตลอดทั้งที่หาดลอม จังหวัดสมุทรสาคร ใน พ.ศ. 2448 (ค.ศ.1905) เป็นครั้งแรก ทำนองพัฒนาท้องถิ่นตามระบอบประชาธิปไตย และได้รับความสำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2450 (ค.ศ.1907) ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2451 (ค.ศ.1908) จึงได้ขยายการสุขาภิบาลออกไปตามหัวเมืองโดยตราพระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาล หัวเมือง ร.ศ. 127 โดยแบ่งเป็นสุขาภิบาลเมืองและสุขาภิบาลตำบล กิจการดังกล่าวต่อมาได้คลี่คลายจนกลายเป็นหน่วยงานการปกครองส่วนท้องถิ่น คือเป็นเทศบาลและสุขาภิบาลในปัจจุบัน

นอกจากปฏิรูปการปกครอง ยังทรงให้มีการปฏิรูปการศึกษา พระองค์ทรงตระหนักดีว่าการศึกษานั้นจะทำให้คนฉลาดและมีความรู้ความสามารถในอันที่จะนำชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและทำให้ราษฎรเข้าใจในรูปการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย การบำรุง

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 70.

การศึกษาโดยเสมอภาคกันนั้น เป็นจุดประสงค์อันสำคัญที่ทรงยึดถือมาตลอดรัชกาล จะเห็นได้จากพระราชดำรัสที่ทรงกล่าวไว้ เมื่อครั้งตั้งโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ว่า

เจ้านายราชตระกูลตั้งแต่ลูกฉัน เป็นต้นลงไป ตลอดจนถึงราษฎร
ที่ต่ำที่สุดก็ให้โอกาสเล่าเรียนเสมอกัน ไม่ว่าเจาว่าขุนนาง
วาไพร เพราะฉะนั้นจึงขอบอกไว้ว่า การเล่าเรียนในเมือง
เราจะเป็นของสำคัญที่หนึ่งที่ฉันจะจัดให้เจริญขึ้นจงใจ...⁸

นอกจากนี้ พระองค์ยังได้ทรงสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ตั้งทุนเล่าเรียนหลวง
ส่งผู้มีสติปัญญาไปศึกษาวิชาการ ณ ต่างประเทศ เพื่อนำความรู้มาทำประโยชน์แก่ชาติบ้าน
เมือง พระราชกรณียกิจประการนี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงพระกรุณาธิคุณที่ทรงให้โอกาสแก่ชนทุก
ชั้นตามความรู้ความสามารถ ไม่เลือกชาติ ตระกูลให้ไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ⁹ พระราช
กรณียกิจอันยิ่งใหญ่อีกประการหนึ่ง ที่แสดงถึงความเป็นนักประชาธิปไตยของพระองค์คือ การ
เลิกทาส ทรงเห็นว่าการมีทาสเป็นการตัดรอนสิทธิของมนุษย์ เป็นการไม่เสมอภาค และ
ยังความเดือดร้อนแก่ผู้ตกเป็นทาส กับทั้งยังเป็นสิ่งที่ฉกฉวยความเจริญก้าวหน้าของชาติด้วย¹⁰
ด้วยเหตุนี้ สังคมไทยจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ คือระบบทาสซึ่งค่อย ๆ หมดไปจาก
เมืองไทย

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางรากฐานการปกครองตาม
ระบอบประชาธิปไตย อาจจะเป็นเพราะทรงแนพระราชหทัยว่า ในวันข้างหน้าจะต้องมีผู้คิดก้าวหน้า

⁸ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระราชดำรัสตอบในการพระราชทานรางวัลนักเรียน ที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ พ.ศ. 2427," พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2458), หน้า 39.

⁹ ศิริวิรัตน์ นีละคุปต์, "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ เรื่องประชาธิปไตย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2507) (พิมพ์ึก), หน้า 171-3.

¹⁰ กรมศิลปากร, การเลิกทาสในรัชกาลที่ 5 (พระนคร, 2499), คำนำ.

เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชไปสู่ระบอบประชาธิปไตย ดังปรากฏ
ในพระราชหัตถเลขาที่มีมาถึงพระราชโอรส คือสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิตว่า

...บรรดาถูกเจ้าฟ้าควรจะต้องเป็นทหาร เพราะเหตุที่จะประมาท
ว่า เมืองไทยในภายหน้าจะไม่มีเวลาเป็นคอนสติทิวชันแนลไมโคร ถ้า
หากว่าจะเลิกเจ้านายรับราชการในหน้าที่พลเรือนเมื่อใด เจ้าฟ้าแล
จะหลุดไปก่อนไม่มีอะไรจะทำ ถ้าหากว่าเป็นทหารอยู่ก็คงจะได้เป็น
ทหารอย่างเจ้านายผู้รู้... หากสืบไปภายหน้าไม่มีตัวพ่อแล้ว การ
พลเรือนยังคงคืออยู่เช่นนี้ ถ้าหากเป็นที่รังเกียจคงจะไม่ใคร่ทำ-
พลเรือน ถ้ามีวิชาทหารทั้งไว้ ทหารนั้นและจะเป็นที่พึง...¹¹

นับแต่รัชกาลพระองค์เป็นต้นมา สังคมไทย เริ่มต้นตัวในด้านการเมืองการปกครอง
มากขึ้น ใน พ.ศ. 2454 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีทหาร
กลุ่มหนึ่งคิดเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ดำเนินการไม่สำเร็จ เรียกเหตุการณ์ครั้งนี้ว่า
"กบฏ ร.ศ. 130"¹²

การที่คณะผู้ก่อการ ร.ศ. 130 ทำการไม่สำเร็จตามแผนการณ์นับว่าเป็นโชคก็แก่
บ้านเมือง เพราะบรรดาคณะผู้ก่อการล้วนแต่เป็นคนหนุ่มที่อายุน้อย¹³ อาจไม่มีอุดมการ
ทางความคิดทางการเมืองอย่างแท้จริง แต่อย่างไรก็ดี เหตุการณ์มีส่วนช่วยให้คนไทยตื่น
ตัวในเรื่องระบอบการปกครองมากยิ่งขึ้น ส่วนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
เป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่ศึกษาในต่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศอังกฤษ

¹¹ ธีระวุฒิ สุทธิสงคราม, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต (พระนคร:
โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2508), หน้า 156.

¹² เกรียง สุวีริจันทร์ และ เนตร พูนวิวัฒน์, ประวัติการปฏิวัติครั้งแรกของไทย
ร.ศ. 130 (พระนคร, 2503) (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ ร.อ.ขุนทวยหาญพิทักษ์
พ.ศ. 2503).

¹³ ร้อยตรี เกรียง สุวีริจันทร์ ผู้คิดริเริ่มคนหนึ่ง อายุ 18 ปี ส่วนร้อยเอกขุนทวย-
หาญพิทักษ์ ถูกทาบหมายให้เป็นหัวหน้า อายุ 27 ปี บุคคลเหล่านี้ล้วนแต่ศึกษาวิชาทหารมา
เพียงอย่างเดียว.

พระองค์ยอมทรงรู้จักระบอบประชาธิปไตยดีกว่าพระราชบิดา และน่าจะได้อุบายความคิดด้านการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยจากการศึกษาในประเทศนี้ไม่น้อยทีเดียว ครั้นเสด็จขึ้นทรงราชย์แล้วพระองค์จึงได้วางรากฐานการปกครองระบอบนี้ให้แก่พลเมืองโดยการปรับปรุงการศึกษา ขยายการศึกษาให้กว้างขวางออกไป เช่น ทราพระราชบัญญัติประถมศึกษาใน พ.ศ. 2464 (ค.ศ. 1921) ซึ่งมีสาระสำคัญคือ บังคับให้เด็กทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปีบริบูรณ์ต้องเรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาจนอายุได้ 14 ปีบริบูรณ์โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน นอกจากนี้พระองค์ยังโปรดฯ ให้ขยายการศึกษาถึงขั้นอุดมศึกษา โดยยกโรงเรียนข้าราชการพลเรือนขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2459 (ค.ศ. 1916) พระองค์ยังทรงให้เสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์อย่างเต็มที่ และยังคงตั้งคุลิตชานีขึ้นเพื่อนำเอาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาทดลองปฏิบัติ ขณะเดียวกันมีการจัดส่งคนรุ่นหนุ่มไปศึกษาต่อในต่างประเทศมากยิ่งขึ้น ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะพระราชทานการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้แก่ราษฎรชาวไทย ทรงเห็นว่าการศึกษาของประเทศจำเป็นต้องปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลเทศะ และความเจริญของโลก เพราะพระองค์ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นตัวอย่างการปกครองในยุโรปมาแล้ว ครั้นพระองค์ได้ทรงปรึกษากับพระยาศรีวิศาลวาจา ซึ่งเป็นข้าราชการตำแหน่งสูงในขณะนั้น พระยาศรีวิศาลฯ ได้ถวายคำแนะนำว่า ยังไม่ถึงเวลาที่ประเทศไทยจะปกครองด้วยระบอบนั้น ด้วยเหตุผลที่ว่าราษฎรยังขาดการศึกษาเป็นส่วนใหญ่¹⁴ ด้วยเหตุนี้ ความคิดที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญจึงต้องพักไว้ก่อน

ความล่าช้าของพระมหากษัตริย์ที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ชาวไทยเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความไม่พอใจในกลุ่มผู้นำในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำให้เกิดปฏิกิริยาเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 (ค.ศ. 1932) เพื่อสถาปนา

¹⁴ปรีดี พนมยงค์, บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบอบประชาธิปไตย (พระนคร : โรงพิมพ์นิติเวช, 2515), หน้า 39.

ระบอบประชาธิปไตยขึ้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวแก่ประชาชน ในวันที่ 27 มิถุนายน 2475

หลังจากนั้นคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง¹⁵ ก็แต่งตั้งผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวขึ้น 70 คน และประชุมเลือกประธานคณะราษฎร (นายกรัฐมนตรี) ซึ่งได้แก่พระยามโนปกรณนิติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์) พระยามโนปกรณนิติธาดาได้เลือกกรรมการคณะราษฎร (คณะรัฐมนตรี) อีก 4 นาย รวมเรียกว่า คณะกรรมการราษฎร¹⁶ และได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง เป็นผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรขึ้น จนได้มีพิธีทางราชการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 และได้แต่งตั้งให้พระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป ทางด้านคณะผู้ก่อการได้ส่งหัวหน้าสำคัญทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนเข้าร่วมเป็นรัฐบาล ดังนั้นรัฐบาลชุดนี้จึงเป็นรัฐบาลคณะผู้ก่อการ หรือเรียกว่า คณะราษฎร เพราะมีพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นผู้คุมเสียงข้างมากอยู่ในคณะรัฐมนตรี¹⁷

การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยดำเนินไปอย่างไม่ค่อยได้ผล เพราะมีอุปสรรคหลายประการ เริ่มด้วยความแตกแยก การเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) ก่อให้เกิดการแตกแยกทางความคิดในคณะรัฐมนตรี ซึ่งต่อ

¹⁵ คณะราษฎรหรือคณะผู้ก่อการ แบ่งออกได้เป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน ฝ่ายทหารระดมหัวหน้าได้แก่ พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา พ.อ.พระยาทรงสุรเดช พ.อ.พระยาฤทธิอาคเนย์ พ.ท.พระประศาสน์พิทยายุทธ ฝ่ายพลเรือนมีหลวงประดิษฐมนูธรรม นายประยูร ภมรมนตรี นายควง อภัยวงศ์ นายวิลาส ไอลานนท์ เป็นต้น

¹⁶ วิเทศกรณีย์ [นามแฝง], ยุคทรวราชย์ (พระนคร : โรงพิมพ์ประชาคม, 2501), หน้า 156.

¹⁷ ขจักษ์ บุษพันธ์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทยนับแต่ยุคแรกถึงปัจจุบัน (พระนคร : โอเคียนสโตร์, 2511), หน้า 124.

มาแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งต้องการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม มีหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นหัวหน้า อีกฝ่ายหนึ่งต้องการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม มีพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นหัวหน้า ฝ่ายพระยามโนปกรณนิติธาดา ชักชวนนโยบายก้าวหน้าของชาติ และกำลังจะฟื้นฟูระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช สมาชิกที่สนับสนุนหลวงประดิษฐมนูธรรมจึงก่อความวุ่นวายขึ้นจนในที่สุดได้มีพระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทนราษฎรและงดใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราว ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 (ค.ศ. 1933) เป็นต้นไป

หลังจากปิดสภา ฯ และยุบคณะรัฐมนตรีแล้ว พระยามโนปกรณนิติธาดาก็ประกาศแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ทันที รัฐมนตรีชุดเก่าที่ไม่ได้รับแต่งตั้งมี 5 นาย คือ

1. หลวงประดิษฐมนูธรรม
2. นายแนบ พทลโยธิน
3. นายท้าว ลพานุกรม
4. หลวงเกษสทกรณ
5. พระยาประมวลวิชาพูล¹⁸

การปิดสภา ฯ และงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับฝ่ายพระยามโนปกรณนิติธาดา¹⁹ ต่อมาพระยามโนปกรณฯ ยังได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ขึ้นเพื่อทำการป้องกันและปราบปรามพวกคอมมิวนิสต์ ประกาศใช้เมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2476 และเนรเทศนายปรีดี พนมยงค์ ออกนอกประเทศไป การที่พระยามโนปกรณนิติธาดาแสดงความเป็นปรปักษ์ต่อการปกครองของคณะราษฎรอย่างเปิดเผย ทำให้เมื่อประกาศแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่ได้ไม่นาน คณะราษฎรอันมีพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นหัวหน้า มีหลวงพิบูลสงคราม และหลวงศุภชลาศัย เป็นผู้ช่วยทำรัฐประหารรัฐบาล

¹⁸ วิเทศ, เรณีย์ [สมบูรณ คณฉลาต], เรื่องเดิม, หน้า 347.

¹⁹ ฝ่ายพระยามโนปกรณนิติธาดา มีพระยาทรงสุรเดช ซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดาบุคคลชั้นหัวหน้าของคณะราษฎรสนับสนุน การขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับพระยามโนปกรณนิติธาดา จึง เป็นการขัดแย้งภายในคณะราษฎรด้วย.

พระยามโนปกรณนิติธาดา เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 บังคับคณะรัฐบาลชุดพระยามโนปกรณนิติธาดาให้ลาออกจากตำแหน่ง และพระยาพหลพลพยุหเสนาได้เป็นนายกรัฐมนตรีสืบมา²⁰

การที่พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนี้ นับว่าเป็นการเอาตำแหน่งทางทหารเข้ามาเกี่ยวพันกับการเมือง เป็นครั้งแรกในสมัยระบอบประชาธิปไตย เพราะพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นทั้งนายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารบกด้วยการล้มอำนาจรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาสำเร็จ ทำให้พวกผู้ก่อการเข้ามามีอำนาจทางการเมืองอย่างเต็มที่ เดวิด เอ. วิลสัน (David A. Wilson) ได้เขียนเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 ว่า²¹

การเปลี่ยนแปลงในปีดังกล่าวกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการแย่งอำนาจในกลุ่มผู้นำในคณะราษฎร การแก่งแย่งชิงอำนาจระหว่างฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนก่อให้เกิดความไม่แน่นอนและความไม่มั่นคงทางการเมืองขึ้น และเมื่อฝ่ายพลเรือนได้ถูกผลักดันออกจากวงการเมืองแล้ว ผู้นำฝ่ายทหารเองก็แย่งอำนาจการปกครองกันภายในกลุ่มของตน โดยมีฝ่ายพลเรือนอยู่รอบนอก และคอยสลับฉากเป็นครั้งคราว

ต่อมา พระยาพหลพลพยุหเสนาได้เรียกหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งถูกเนรเทศไปอยู่ฝรั่งเศสให้กลับเข้ามาร่วมรัฐบาล

การยินยอมให้หลวงประดิษฐมนูธรรมกลับเข้ามาและร่วมรัฐบาลทำให้บุคคลกลุ่มหนึ่งอันประกอบด้วยเจ้านายและขุนนางที่นิยมระบอบเก่าเห็นว่า รัฐบาลชุดนี้จะนำเอาลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาสู่ประเทศไทย และเห็นว่ารัฐบาลชุดผู้ก่อการปลดปล่อยให้มีการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ

²⁰ วัชรกรณีย์ [สมบูรณ์ คนฉลาด] , เรื่องเดิม, หน้า 350.

²¹ David A. Wilson, Politics in Thailand (Cornell University Press, 1962), pp. 11-34.

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว²² ประกอบกับเกิดการแตกแยกระหว่างผู้ก่อการกับ คณะนายทหารชั้นผู้น้อยและบรรดาทหารทั้งปวง และที่สำคัญก็คือการที่พระองค์เจ้าบรม เกษ ไม่มีส่วนร่วมในคณะผู้ก่อการ และร่วมในรัฐบาลภายหลัง เปลี่ยนแปลงการปกครอง ความไม่ พอใจจึงกล่าวมีส่วนสนับสนุนให้มีการรวมตัวกันเพื่อล้มรัฐบาลชุดผู้ก่อการ ดังที่เรียกกันว่า กบฏปี 2476 หรือเรียกว่า กบฏบวร เกษ อันมีพระองค์เจ้าบรม เกษ อดีตเสนาบดีกระทรวง กลาโหม และพันเอกพระยาตรีวิสุทธิสงครามเป็นหัวหน้าร่วมกับกลุ่มนายทหารและข้าราชการ ฝ่ายหัว เมืองทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้คิดทำการล้มอำนาจของรัฐบาลชุดนี้ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2476 (ค.ศ. 1933) โดยอ้างเหตุผลว่า รัฐบาลได้ปล่อยให้บุคคลกระทำการ หมิ่นประมาทของพระองค์พระประมุข และรับเอาตัวนายปรีดี พนมยงค์ เข้ามาร่วมคณะรัฐบาล²³ ฝ่ายกบฏได้ยื่นข้อเสนอให้รัฐบาลสมัยนั้นรับรองฐานะความสำคัญและถวายพระเกียรติแก่พระ มหาทักษิณีย์ กับให้ดำเนินการบริหารประเทศให้เป็นไปตามหลักรัฐธรรมนูญเยี่ยงประเทศ ประชาธิปไตยทั้งหลาย รัฐบาลไม่อาจปฏิบัติตามเงื่อนไขได้และประกาศว่า พระองค์เจ้า บวร เกษ เป็นกบฏทำการล้มล้างรัฐบาลเพื่อกลับไปใช้ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิ- ราช รัฐบาลจึงจำเป็นต้องปราบปรามฝ่ายกบฏ จึงเกิดการสู้รบระหว่างทหารของรัฐบาลกับ ทหารของพระองค์เจ้าบรม เกษ เป็นเวลาหลายวัน นับตั้งแต่วันที่ 11 ตุลาคม จนถึงวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2476 ฝ่ายรัฐบาลมีชัยชนะ ทหารฝ่ายกบฏถูกจับกุมเป็นจำนวนมาก สำหรับ พระองค์เจ้าบรม เกษ ได้เสด็จลี้ภัยไปอยู่ต่างประเทศ

ภายหลังปราบปรามฝ่ายกบฏได้ราบคาบแล้ว รัฐบาลก็จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไป เป็นครั้งแรกระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2476 ตามพระราชกฤษฎีกา ให้มีการเลือกตั้งผู้แทนตำบล และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 -

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 526.

²³ เสาวรักษ์ (ร.ท.จงกล ไกรฤกษ์), ตัวตายแต่ชื่อยัง (พระนคร: เกื้อกูล- การพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า 303-310.

โดยการเลือกตั้งผู้แทนตำบลก่อน แล้วจึงดำเนินการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนประเภทที่ 1 สำหรับจังหวัดนั้น เป็นการเลือกตั้งทางอ้อม ส่วนผู้ต้องหากบฏ รัฐบาลได้ตั้งศาลพิเศษขึ้นพิจารณา ผลของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พุทธศักราช 2476 ได้มีการถอดยศ และประหารชีวิตฝ่ายกบฏหลายคนรวมทั้งจับกุมคุมขังพวกกบฏ นอกจากนั้นรัฐบาลยังได้เสนอพระราชบัญญัติจัดการป้องกันรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2476 ใ้บังคับแก่บุคคลใดก็ตามที่กระทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ แม้ว่าการกระทำดังกล่าวจะเป็นเพียงความคิด หรือเตรียมการก็ตาม²⁴

พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้รับการคัดค้านอย่างรุนแรงจากสภาผู้แทนราษฎร และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าเป็นพิธีการเผด็จการ สร้างความหวาดกลัวให้กับประชาชนที่จะแสดงความคิดเห็น ความรุนแรงของวิธีการที่รัฐบาลนำมาใช้ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎรขัดแย้งกัน²⁵ ข้อขัดแย้งดังกล่าวมีส่วนทำให้พระองค์ตัดสินพระทัยเสด็จต่างประเทศในเดือนมกราคม พ.ศ. 2477 (ค.ศ. 1934) ในระหว่างที่พระองค์ประทับอยู่ ณ ต่างประเทศได้มีข้อขัดแย้งขึ้นอีกหลายประการ เช่น ทรงข้องพระทัย เรื่องสมาชิกประเภทที่ 2 และอีกหลายเรื่อง ดังปรากฏในพระราชบันทึก 1 และ 2²⁶ จึงทรงมีพระราชหัตถเลขาทรงสละราชสมบัติ ลงวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 รัฐบาลจึงได้อัญเชิญ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลขึ้นทรงราชย์²⁷

²⁴"พระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2476," ราชกิจจานุเบกษา, 50 (12 พฤศจิกายน, 2476), 635.

²⁵เกียรติชัย พงษ์พานิชย์, "การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 กับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการปกครองของประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาด้านนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513) (พิมพ์ที่คัด), หน้า 109-110.

²⁶แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ (พระนคร: โรงพิมพ์ลพบุษย์, 2478).

²⁷ปรีดี พนมยงค์, บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลก ครั้งที่ 2 (พระนคร: ม.ป.ท., 2515), หน้า 42.

ขณะนั้นพระองค์ทรงมีพระชนมพรรษาเพียง 9 พรรษาเศษ ยังทรงพระเยาว์อยู่ จึงต้องมี
คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ อันประกอบด้วย

พันเอก พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ ประธานคณะผู้
สำเร็จราชการ

นาวาตรี พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ผู้สำเร็จราชการ
มหาอำมาตย์นายก เจ้าพระยาอมรราช (ปั้น สุขุม) ผู้สำเร็จราชการ

แต่อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งอย่างเปิดเผยเป็นอันยุติ เมื่อพระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ แต่เป็นที่เชื่อว่า ความแตกต่างในความคิดเห็นระหว่าง
ประชาชนทั้งในทางรับและปฏิเสธยังคงมีอยู่ แม้ความพอใจและไม่พอใจจะมีได้แสดงออกก็
ตาม²⁸ หลังจากที่พระองค์ทรงสละราชย์แล้วไม่นาน ปีต่อมาเกิด "กบฏนายสิบ" อัน
ประกอบด้วยทหารชั้นประทวนจากกรมกองต่าง ๆ วางแผนดำเนินการล้มล้างรัฐบาล โดย
ประกาศเจตจำนงที่จะอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวให้เสด็จกลับมาสู่ราช-
บัลลังก์ดั้งเดิม แต่แผนการกบฏล่วงรู้ไปถึงรัฐบาลก่อน เป็นผลให้การรัฐประหารครั้งนั้น
ล้มเหลว

ส่วนรัฐบาลชุดพระยาพหลพลพยุหเสนา นั้น การที่สภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่เห็นชอบ
ด้วยกับมติของรัฐบาลที่เสนอให้สภาฯ ลงมติเห็นชอบด้วยกับความตกลงระหว่างประเทศ
เรื่อง "โคเวต้ายาง" เมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2477 (ค.ศ. 1944) เป็นผลให้
รัฐบาลกรมถวายบังคมลาออก เมื่อรัฐบาลลาออกแล้ว สมาชิกก็สนับสนุนพระยาพหลพล-
พยุหเสนาให้กลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไปตามเดิม มีการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ
สำหรับคณะรัฐมนตรีชุดใหม่คือ พันโท หลวงพิบูลสงคราม และหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งแต่
ก่อนเป็นเพียงรัฐมนตรีลอย ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและ
กระทรวงมหาดไทยตามลำดับ

---

²⁸ ปอ ชัชชัย, "การวิเคราะห์กระบวนการกำหนดนโยบายของไทยในภาวะ
สงคราม ระหว่างปี พ.ศ. 2481-2485" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ศาสตรบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษาศาสตร์, 2516), หน้า 33.

นอกจากเรื่อง "โควต้ายาง" ที่ทำให้รัฐบาลต้องลาออกแล้ว ใน พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มหนึ่ง รวมกันเสนอญัตติเปิดอภิปรายทั่วไปในนโยบายของรัฐบาล คือกระทูของนายเลียง ไชยกาล เกี่ยวกับการขายที่ดินของกรมพระคลังข้างที่ในราคาถูกให้แก่พวกพ้องผู้ก่อการ ซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 และเป็นรัฐมนตรี การซื้อขายที่ดินครั้งนี้เป็นไปโดยการยินยอมของพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานผู้สำเร็จราชการ การเปิดอภิปรายดังกล่าวก่อให้เกิดผลคือ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ได้ยื่นใบลาออกต่อประธานสภาผู้แทนราษฎร ในวันรุ่งขึ้น คือวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937) ฝ่ายรัฐบาลก็ลาออกในวันเดียวกัน²⁹

ครั้นวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2480 จึงได้มีประกาศแต่งตั้งรัฐบาลชุดใหม่ อันมีพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรีอีก ในวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2480 มีการเลือกตั้งครั้งใหม่ โดยราษฎรเลือกตั้งโดยตรง และแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 สภา 7 ใหม่ได้เริ่มประชุมวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2480 และประกาศตั้งพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี และได้ประกาศตั้งคณะรัฐมนตรีใหม่ในวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2480³⁰

ในสมัยนี้เองที่สมาชิกประเภทที่ 1 กับประเภทที่ 2 เกิดบาดหมางกัน ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่นายเลียง ไชยกาล ตั้งกระทูถามถึงการที่หลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งเป็นรัฐมนตรีได้แสดงปาฐกถาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีข้อความ ที่เขียนประเศจีนและคนจีนอย่างรุนแรงตามแบบฉบับของนักชาตินิยม วันเดียวกันนั้นสมาชิกผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 กลุ่มหนึ่งประมาณ 5-6 คนพากันรุมแบกนายเลียง ไชยกาล โยนลงในสระน้ำ เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้สมาชิกประเภทที่ 1 ไม่พอใจเป็นอันมาก³¹ ต่อมาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เสนอญัตติขอแก้ข้อบังคับการประชุมและปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎรฉบับ พ.ศ. 2477 (ค.ศ. 1934)

²⁹ ประชาชาติ (28-29 กรกฎาคม 2480)

³⁰ ประชาชาติ (1-22 ธันวาคม 2480)

³¹ วิเทศกรณีย์ [สมบูรณ คณลาด] , ยุคหมื่นปี (พระนคร : ประชาคม, 2503),

สาระสำคัญของญัตติที่ว่า "ในการ เสนอพระราชบัญญัติงบประมาณแผ่นดินต่อสภา ฯ ในเวลาต่อไป รัฐบาลต้องเสนอรายละเอียดงบประมาณในสภาผู้แทนราษฎรให้ทราบด้วย โดยเหตุผลที่ว่า สภาผู้แทนราษฎรจะได้พิจารณาตัดทอนหรือเพิ่มเติมได้อย่างถูกต้อง เพราะงบประมาณของรัฐบาลที่แล้ว ๆ มา หาย้อยมาก ญัตติดังกล่าวรัฐบาลยืนยันว่า ไม่อาจปฏิบัติตามได้ เมื่อรัฐบาลแพะแนเสียงจึงยุบสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2481 (ค.ศ. 1938)³² เพื่อให้ราษฎรเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เข้ามาใหม่ภายใน 90 วัน

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่หนึ่งทั่วประเทศ ได้กระทำเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 (ค.ศ. 1938) ผลปรากฏว่าส่วนใหญ่สุดแก่ได้รับเลือกเข้ามา ด้วยเหตุนี้ พระยาพหลพลพยุหเสนาจึงแสดงความจำนงขอถอนตัวออกจากวงการเมือง พร้อมกับขอให้ประชุมไว้วางใจ พันเอกหลวงพิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ที่ประชุมตกลงตามนั้น วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 (ค.ศ. 1938) จึงได้มีประกาศพระบรมราชโองการ แต่งตั้งนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี นับว่าหลวงพิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 3

✎ การเข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม ทำให้มีโอกาสซัดจัตตุทางการเมืองของหลวงพิบูลสงครามและของคณะราษฎร เช่น ปลัดนายพันเอก พระยาทรงสุรเดช ผู้อำนวยการโรงเรียนรบออกเป็นนายทหารพันราชการ ไม่มีเบี้ยหวัด เบี้ยบำนาญ พร้อมกับเนรเทศไปอยู่ประเทศเขมร³³ การที่หลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีและทำการปกครองอย่างเผด็จการทำให้เกิดมีผู้ไม่พอใจ รัฐบาลจึงออกแถลงการณ์จับบุคคลเหล่านี้ในข้อหาเป็นผู้ก่อการไม่สงบแก่ชาติ คบคิดทำการปฏิวัติโดยจะยกกำลังหัวเมือง เขามาปะทะกับกำลังทหารกรุงเทพฯ ฯ เพื่อเปลี่ยนแปลงรัฐบาล / ปลายเดือนมกราคม พ.ศ. 2481 (ถ้านับอย่างใหม่ 2482) มีการตรวจค้นบ้านผู้แทนราษฎร เช่น นายเตียง ศิริขันธ์ ผู้แทนราษฎรจังหวัด-

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 209.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 266.

สกลนคร พระราชญาติรักษา จากสมุทรสาคร ร.ท.เนม ทะละรักษ์ สมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎรจังหวัดพระนคร บุคคลที่ถูกจับ ได้แก่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร
พันเอก พระสิทธิเรืองเดชพล นายมังกร สามเสน พล.ท. พระยาเทพหัสดินทร์ และ
บุตรชายอีก 2 คน เป็นคน³⁴.

✧ ขณะนั้นแนวความคิดทั้งเสรีนิยมและอนุรักษนิยมที่สนับสนุนและคัดค้านการเปลี่ยนแปลง
การปกครองยังมีอยู่ ความขัดแย้งดังกล่าวจึงเป็นอุปสรรคที่คณะราษฎร จะต้องบริหารจัดการแก้ไข
เพื่อเสถียรภาพของรัฐบาล และคณะราษฎรเอง ค่ายเหุ้นการที่คณะราษฎรสนับสนุน
หลวงพิบูลสงครามให้เป็นนายกรัฐมนตรี น่าจะมีจุดมุ่งหมายที่จะแก้ไขความไม่เรียบร้อยทั้ง
หลาย ทั้งที่เกิดขึ้นแล้วและที่จะบังเกิดขึ้นในอนาคตเป็นประการสำคัญ หลวงพิบูลสงคราม
เป็นสมาชิกรุ่นน้องในคณะราษฎร แต่ได้แสดงความสามารถให้เป็นที่ปรากฏในด้านการทหาร
และปราบความไม่สงบภายในประเทศ โดยเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการรัฐประหารรัฐบาล
พระยามโหตรณนิตยาและปราบกบฏบวรเดช ฉะนั้นเมื่อมีปัญหาเฉพาะหน้าเกี่ยวกับความ
ไม่สงบเกิดขึ้น การแต่งตั้งหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งนิยมใช้วิธีการทางทหารอันรุนแรงเข้าแก้
ปัญหาขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี บ่มสร้างความเกรงขามให้แก่ผู้ที่คิดจะก่อความไม่สงบ³⁵
รัฐบาลได้ตั้งศาลพิเศษขึ้นมาชำระบรรดาผู้สงสัยว่าเป็นกบฏเหล่านั้น จากการตัดสินของศาล
พิเศษ ให้ประหารชีวิตผู้ต้องหาเหล่านั้นถึง 18 คน หลังจากนั้นมาจึงไม่มีใครโค่นล้ม
ใช้อำนาจอย่างเผด็จการของหลวงพิบูลสงครามอีกต่อไป

✧ ด้านการต่างประเทศ

นอกจากจะปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ยังได้เปลี่ยนนโยบายต่างประเทศ หันมาทำสนธิสัญญากับประเทศมหาอำนาจตะวันตก แมว่าไทย
จะเป็นฝ่ายเสียเปรียบในหลายด้านก็ตาม เช่น ใน พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855) ทาง
ราชสำนักอังกฤษ ได้ส่งราชทูต เซอร์ จอห์น บาวริง (Sir John Bowring)
เข้ามาเพื่อแก้สนธิสัญญาทางพระราชไมตรี ฉบับ พ.ศ. 2369 (ค.ศ. 1826) ซึ่ง

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 262.

³⁵ ปอ ชัยชัย, เรื่องเดิม, หน้า 35.

ไทยทำไว้กับ ร้อยเอก เฮนรี เบอริ และไค้ทำสัญญาฉบับใหม่ได้สำเร็จในรัชกาลพระบาทสมเด็จพะจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้อความของสนธิสัญญาดังกล่าว ส่วนใหญ่ทำให้ทางฝ่ายไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบ โดยเฉพาะข้อ 2 และข้อ 8 ข้อ 2 ของสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และข้อ 8 ว่าด้วยการเก็บภาษีอากร หลังจากทำสนธิสัญญาฉบับนี้กับอังกฤษแล้ว ไทยก็ทำสัญญานานองเดียวกันนี้กับประเทศยุโรปอื่น ๆ ด้วย³⁶

ตลอดรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพะจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงระมัดระวังในการติดต่อกับต่างประเทศเป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตาม ไทยก็ถูกฝรั่งเศสชิงเอาเขมรไปไค้เมื่อ พ.ศ. 2406 (ค.ศ. 1863) ขณะนั้นฝรั่งเศสกำลังทำสงครามกับญวน และได้แคว้นอินโคจีน คือไค้ญวนในไค้รวม 6 มณฑลไว้ในอำนาจโดยเด็ดขาด ข้าหลวงที่ปกครองดินแดนแถบนี้ไค้ขยายอำนาจไปทางเขมรซึ่งเป็นของไทย พ.ศ. 2406 ฝรั่งเศสบังคับให้พระเจ้านโรดม กษัตริย์เขมรลงนามยกเขมรให้อยู่ในอารักขาของฝรั่งเศส พระบาทสมเด็จพะจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประท้วงไปยังฝรั่งเศส แต่การเจรจาไม่เป็นผล ในที่สุดไทยต้องยอมทำสนธิสัญญายกเขมรให้กับฝรั่งเศส ใน พ.ศ. 2410 (ค.ศ. 1867) คงเหลือแต่เมืองพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ รวม 3 เมือง และเกาะต่าง ๆ ทางทะเลไค้ไกลประเทศเขมรอีก 6 เกาะที่ยังเป็นของไทยอยู่

ฝรั่งเศสขยายอาณาเขตมาประชิดแดนไทยมากยิ่งขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพะจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภัยเหตุนี้ในสมัยนี้จึงเป็นสมัยที่ประเทศไทยตกอยู่ในภาวะอันตรายยิ่งกว่ารัชกาลที่แล้ว เพราะใน พ.ศ. 2427 (ค.ศ. 1884) ฝรั่งเศสไค้ญวนทั้งหมดไว้เป็นอาณานิคม ทำให้ญวนของฝรั่งเศสมีพรมแดนประชิดไทยทางคานตะวันออกเฉียงเหนือ และการที่ยังไม่มีการปักปันเขตแดนกันอย่างเรียบร้อย จึงมักมีปัญหาเรื่องพรมแดนเกิดขึ้นเสมอหนึ่ง การที่ฝรั่งเศสไค้เขมรไปจากไทยเมื่อ พ.ศ. 2410 ยังไม่เป็นที่พอใจของฝรั่งเศส

³⁶ ทรงศรี อัจจอรุณ, การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วย สิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพะมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร: สำนักพิมพ์สมาคมนักสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506), หน้า 76.

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2431 (ค.ศ. 1888) เป็นต้นมา ฝรั่งเศสได้เริ่มส่งคนเข้ามาบุกกรุกดินแดน เช่น เข้ามาระเบิดแกงในแม่น้ำโขงบ้าง บังคับให้ข้าหลวงรักษาเมืองหน้าด่านทำถนนบ้าง สถาปนาแพนราษฎรที่ปารีสก็ผูกกันถึงสิทธิของฝรั่งเศสเหนือดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง³⁷ จนปรากฏว่า ไทยต้องเสียดินแดนให้ฝรั่งเศสอีก 4 ครั้ง ในรัชกาลนี้ คือ

ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2431 (ค.ศ. 1888) ไทยเสียแคว้นสิบสองจุไทยให้แก่ฝรั่งเศส โดยฝรั่งเศสส่งทหารเข้าไปในบริเวณดังกล่าวโดยอ้างว่าเพื่อช่วยรักษาความปลอดภัย คอยปราบจีนฮ่อ ครั้นไทยประท้วง ฝรั่งเศสกลับทำเฉย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเกรงเหตุการณ์จะลุกลาม จึงโปรดฯ ให้ถอนทหารไทยกลับ ไทยจึงเสียแคว้นนี้ให้ฝรั่งเศสไปโดยไม่มีการทำสนธิสัญญา จนกระทั่ง พ.ศ. 2436 (ค.ศ. 1893) จึงได้ระบุไว้ในสนธิสัญญาระหว่างไทยและฝรั่งเศส

ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2436 ไทยเสียฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง โดยฝรั่งเศสอ้างว่าเป็นของญวน เมื่อได้ญวนแล้ว ส่วนนี้ควรเป็นของฝรั่งเศสด้วย นายโอกุสต์ ปาวี อัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ ยื่นคำขาดต่อรัฐบาลไทยให้ไทยยอมรับว่าดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงตลอดจนเกาะต่าง ๆ ในลำน้ำเป็นของฝรั่งเศสทั้งสิ้น ไทยต้องถอนทหารจากชายแดนทั้งหมด ต้องรื้อถอนป้อมค่ายทั้งหมดในบริเวณนั้น และต้องชดเชยค่าเสียหายแก่ฝรั่งเศส เป็นเงินทั้งสิ้น 3 ล้านฟรัง ทั้งนี้เพื่อให้เป็นที่แน่ใจว่าไทยจะปฏิบัติตามสัญญา ฝรั่งเศสเข้ายึดเมืองจันทบุรีไว้เป็นประกันและจะคืนให้เมื่อไทยปฏิบัติตามสัญญาแล้ว ไทยยอมลงนามในสัญญาเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436 เราเรียกกันทั่วไปว่า สัญญา ร.ศ. 112

ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2447 (ค.ศ. 1904) แม้ไทยจะปฏิบัติตามสัญญาแล้วก็ตาม ฝรั่งเศสก็ยังไม่ยอมถอนทหารออกจากจันทบุรี คงยึดครองต่อมาอีก 10 ปี ในที่สุดไทยต้องทำสัญญาอีกฉบับหนึ่งโดยเสียดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง เพื่อแลกเปลี่ยนเอาเมืองจันทบุรีคืนมา โดยมีข้อผูกมัดบางประการ เช่น ทหารที่ประจำอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะต้อง

³⁷ กระทรวงมหาดไทย, เรื่องเกม, เล่ม 2, หน้า 40.

เป็นคนไทย ส่วนนายคํารวจนั้นฝรั่งเศสยอมให้ไทยจ้างชาวเคนมารคได้ ถ้าหากว่าต้องการ
จะจ้างชาติอื่นจะต้องได้รับความเห็นชอบจากฝรั่งเศสก่อน และหากว่าไทยจะสร้างทาง
รถไฟหรือขุดคลองทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไทยจะต้องดำเนินการควยทุนและแรงงาน
ของไทยเอง ครั้งไทยยอมปฏิบัติตามสัญญาโดยครบถ้วนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ต่อมาอีก 2 ปีคือ
พ.ศ. 2448 (ค.ศ. 1905) ฝรั่งเศสจึงถอนทหารออกจากจันทบุรี แยกกลับยึดเมืองตราดแทน
ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2450 (ค.ศ. 1907) เพื่อที่จะโคเมืองตราดคืน ไทยต้องทำ
สัญญาอีกเมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2449 โดยยอมยกเมืองพระตะบอง เสียมราฐ
ศรีโสภณ ให้แก่ฝรั่งเศส และฝรั่งเศสยอมยกเมืองคันทาย เมืองตราด และ เกาะต่าง ๆ
ใต้แหลมสิงห์จนถึงเกาะกูด ซึ่งเป็นของไทยให้แก่ไทย และยอมให้ไทยมีสิทธิอำนาจในการ
พิจารณาคดีระหว่างคนไทยกับคนในบังคับที่เป็นคนเอเชียในศาลไทยได้³⁸

การรุกรานประเทศไทยของฝรั่งเศสครั้งนี้ เป็นนโยบายแสวงหาอาณานิคมของ
ประเทศมหาอำนาจในสมัยนั้น ดินแดนที่ฝรั่งเศสยึดไปจากไทย ปัจจุบันได้แก่ประเทศลาว
และเขมร ขณะนั้นกองทัพของไทยอ่อนแอมากด้วย จะใช้วิธีทางการทูตก็ไม่ได้ผล แต่
อย่างไรก็ดี ไทยยังคงรักษาความเป็นเอกราชไว้ได้

ตลอดเวลาที่ฝรั่งเศสรุกรานไทย อังกฤษเฝ้าดูอย่างใกล้ชิด แต่ไม่ได้ช่วยเหลือ
ทั้งนี้ ก็เพราะว่าต่างก็มีนโยบายแสวงหาอาณานิคมเหมือนกัน ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสยังได้
ลงนามในข้อตกลงกันเมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1896 (พ.ศ. 2439) ยืนยันการประกัน
ความเป็นเอกราชของไทย หมายความว่า จะไม่เอาประเทศไทยเป็นอาณานิคม

ครั้งสมัยล่าอาณานิคมผ่านไป ชาวยุโรปต่าง ๆ เริ่มแข่งขันแสนยานุภาพ จนเกิด
สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เมื่อ พ.ศ. 2457 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
คัดสินพระทัยนำประเทศไทยเข้าสู่สงคราม โดยเข้าฝ่ายสัมพันธมิตร เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม
พ.ศ. 2460 (ค.ศ. 1917) โดยส่งทหารอาสา 1200 คนไปปฏิบัติการในทวีปยุโรป นับว่า
เป็นการอวดธงไตรรงค์และชื่อของประเทศไทยให้ชาวยุโรปทั่วปฐูจัก เพื่อช่วยเชิดชูฐานะ

³⁸ หลวงวิจิตรวาทการ, "การเสียดินแดนไทยให้แก่ฝรั่งเศส," วิจิตรวาทการ
อนุสรณ์ (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส 16 ส.ค.
2505), หน้า 183-191.

ของประเทศไทยด้วย เมื่อประเทศมหาอำนาจกลางยอมจำนน ใน พ.ศ. 2461 (ค.ศ. 1918) ประเทศไทยก็อยู่ในฐานะเป็นผู้ชนะ กวายเป็นสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคต่าง ๆ ที่ไทยทำกับประเทศที่แพ้สงครามก็เป็นอันสิ้นสุดไปในตัว และไทยได้สิทธิตามสนธิสัญญาแวร์ซาย จึงขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ทำไว้กับประเทศที่ชนะสงครามด้วย การแก้ไขสนธิสัญญาคำเนินต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนเอกราชทางศาลที่ไทยจะได้อย่างสมบูรณ์ต้องมีข้อยกเว้นอยู่ข้อหนึ่ง คือ ไทยจะต้องมีประมวลกฎหมายอาญาแบบอารยประเทศครบถ้วนเสียก่อน และประกาศใช้แล้วชั่วระยะเวลาหนึ่ง ครั้นไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายครบถ้วนแล้ว จึงได้มีการทำสัญญาใหม่อีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. 2480-81

ภาวะทางเศรษฐกิจ

ตามสนธิสัญญามาวรีริงที่ไทยทำกับอังกฤษ และประเทศต่าง ๆ ในยุโรปในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเพณีผูกขาดของพระคลังสินค้าซึ่งเป็นที่รังเกียจของชาวยุโรปมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ก็ถูกยุบเลิกโดยสิ้นเชิง ข้อความในสนธิสัญญายังคุ้มครองสิทธิและผลประโยชน์ทางการค้าของเจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่³⁹ รัฐบาลไทยมีสิทธิเก็บภาษีสินค้าขาเข้าได้เพียงร้อยละสาม และภาษีขาออกเก็บตามพิกัดสินค้าที่แนบท้ายสัญญา นอกจากนี้ ฝิ่นซึ่งเป็นสินค้าต้องห้ามของไทย อังกฤษมีสิทธิพิเศษส่งเข้ามาจำหน่ายได้ในเมืองไทย ผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่ไทยได้จากการค้ากับต่างประเทศ เช่น ภาษีเบิกร่องหรือภาษีปากเรือ ภาษีสินค้าขาเข้า ขาออก การผูกขาดและการบังคับซื้อสิ่งของต้องพระราชประสงค์อันเป็นโบราณประเพณีของไทย ต้องยุบเลิกไปในที่สุด⁴⁰

สนธิสัญญามับคังกล่าว นอกจากจะเปลี่ยนระบบการค้าของไทยจากระบบผูกขาดมาเป็นระบบการค้าเสรีแล้ว ยังเป็นสนธิสัญญาที่เปิดประตูการค้าของไทยกับต่างประเทศ

³⁹สมเด็จพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 5 (พระนคร : องค์การการค้าของคุรุสภา, 2504), หน้า 330.

⁴⁰ทรงศรี อัจจอรุณ, เรื่องเดิม, หน้า 263.

อย่างกว้างขวาง เป็นสนธิสัญญาที่มีข้อกำหนดอัตราศุลกากรตายตัว มีส่วนช่วยส่งเสริมการค้ากับต่างประเทศให้เจริญขึ้น เป็นลำดับ⁴¹

ราษฎรไทยประมาณ 90 เปอร์เซ็นต์ เป็นชาวนา คนไทยเกือบทุกคนต่างก็ทำนาปลูกข้าว ซึ่งนอกจากจะเป็นอาหารหลักของไทยแล้ว ยังเป็นสินค้าที่ต่างประเทศต้องการมาก แต่รัฐบาลไทยสมัยก่อนที่ไทยจะเปิดประตูการค้า สั่งห้ามส่งออก เป็นสินค้าออก ด้วยเกรงว่าจะเกิดการขาดแคลนขึ้นในแผ่นดิน เมื่อขาดแรงผลักดันจากต่างประเทศที่จะให้เพิ่มผลผลิตดังกล่าว ทำให้ชาวนาทำนาแต่เพียงพอเลี้ยงชีพเท่านั้น เงินตราจึงไม่มีความหมายมากนัก เพราะเศรษฐกิจของไทยเป็นแบบแลกเปลี่ยน⁴² ฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละคนยากจนทำให้รัฐบาลเก็บภาษีได้น้อย แต่หลังจากประเทศไทยเปิดประตูการค้าแล้ว มีเรือต่างประเทศเข้ามาซื้อข้าวไทยออกไปปีละ 300-400 ลำ ข้าวเป็นสินค้าออกปีละประมาณ 30,000 เกวียน นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ภาษีฝิ่นอีกปีละ 6,000-7,000 ชั่ง ส่วนภาษีค่านาได้เพิ่ม 4,000-5,000 ชั่ง⁴³

ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเห็นชัดจากการที่มีโรงจักรสีข้าว โรงเลื่อยไม้ซึ่งทำให้เกิดความต้องการแรงงานกรรมกรมากขึ้น มีการขนส่งทางทะเล นอกจากนี้มีชาวต่างประเทศเข้ามาดำเนินกิจการลงทุนทำเหมืองแร่ ทำป่าไม้ ทำกิจการโรงสี โรงเลื่อย ตลอดจนตั้งห้างค้าขายมากมาย

ข้าวเป็นที่ต้องการของต่างประเทศมากราคาจึงสูง ชาวนาหันมาปลูกข้าวกันมากขึ้น เพียงจำหน่ายข้าวอย่างเดียว ประเทศไทยสามารถซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคชนิดต่าง ๆ

⁴¹ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนาราชปงษ์ประพันธ์, ประวัติการทูตไทย (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2507), หน้า 33. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายชวค สุลีราช.)

⁴² James C. Ingram, Economic Change of Thailand: 1850-1970 (London : Oxford University Press, 1971), p. 22.

⁴³ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 4, เล่มที่ 2 (พระนคร : องค์การคานของคุรุสภา, 2504), หน้า 141.

ซึ่งบางอย่างเคยทำขึ้นเอง เช่น อุตสาหกรรมทอผ้า ทำน้ำตาลทราย ทำบุหรี่ป่ากระด้าง เป็นต้น⁴⁴

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการตราพระราชบัญญัติตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้นกวคชั้นบรรดาเจ้าภาษีอากร ด้วยวิธีการที่เรียบง่าย จนในที่สุดเจ้าภาษีหมดไป รัฐบาลจึงดำเนินการเก็บภาษีเอง ใน พ.ศ. 2418 ได้ทรงตราพระราชบัญญัติตั้งกระทรวงการคลัง ซึ่งยังเรียกว่า "กรม" คือ "กรมพระคลังมหาสมบัติ" ในพระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดตำแหน่งต่าง ๆ วางระเบียบการคลังไว้อย่างทันสมัยที่สุดในเวลานั้น ซึ่งมีการจัดทำงบประมาณแผ่นดินขึ้นด้วย การปรับปรุงการคลังในรัชกาลนี้ ทำให้รายได้ของแผ่นดินเพิ่มขึ้นทุกปี คือตั้งแต่ พ.ศ. 2435 - พ.ศ. 2444 รายได้เพิ่มขึ้นจาก 15 ล้านบาท เป็น 40 ล้านบาท โดยไม่ได้เก็บภาษีอากรชนิดใหม่⁴⁵

การที่รัฐบาลมีรายได้เพิ่มมากขึ้น เป็นปัจจัยอันหนึ่งให้มีการจ่ายเงินเพื่อพัฒนาประเทศขึ้นอย่างกว้างขวาง มีการสร้างทางรถไฟ การไปรษณีย์โทรเลข การปรับปรุงการปกครอง การคลัง และกิจการด้านสาธารณสุข

การเปลี่ยนแปลงจากระบบการพึ่งตัวเองทางเศรษฐกิจ มาเป็นแบบไม่ต้องพึ่งตัวเอง ทำให้อุตสาหกรรมทำน้ำตาลซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่เป็นสินค้าออกที่สำคัญมาแต่เดิมต้องสลายตัวไป และอุตสาหกรรมทอผ้าซึ่งเป็นอุตสาหกรรมภายในครอบครัวต้องเบาบางไป เพราะภาษีขาเข้าอยู่ในอัตราต่ำ ทำให้สินค้าจากต่างประเทศที่มีราคาต้นทุนถูกกว่าสินค้าที่ผลิตขึ้นเองในประเทศสามารถตีตลาดสินค้าพื้นเมือง มาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยสามารถเจรจาเลิกภาษี ร้อยชักสาม แล้วเปลี่ยนอัตราศุลกากรทำให้ภาษี ขาเข้าปีหนึ่งเพิ่มขึ้น จาก 7 ล้านบาท มาเป็น 16 ล้านบาท⁴⁶ นอกจากนี้ผลผลิตพื้นเมืองยังได้รับการส่งเสริม มีอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอีกมากมาย

⁴⁴Ingram, op.cit., p. 36.

⁴⁵Ibid., p. 177.

⁴⁶Ibid., p. 182.

ขณะที่การค้าและอุตสาหกรรมขยายออกอย่างกว้างขวางนั้น ชาวไทยยังคงนิยมประกอบอาชีพกสิกรรมหรือเข้ารับราชการ ทำให้เกิดช่องว่างในการประกอบอาชีพในสังคมไทย ทำให้ชาวจีนและยุโรปเข้ามาแทนที่ช่องว่างเหล่านี้⁴⁷

นอกจากเอกชนคนไทยจะไม่สนใจดำเนินการทางการค้าและอุตสาหกรรมแล้ว รัฐบาลของแต่ละสมัยก็ไม่ค่อยให้ความสนใจแต่ประการใด ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลสนใจแต่ทำนุบำรุงเกษตรกรรมแต่เพียงอย่างเดียว รัฐบาลเริ่มสนใจในค่านอุตสาหกรรมในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. 2460 กระทรวงกลาโหมสร้างโรงงานทำกระชายโดยใช้แรงงานคนขึ้นเป็นครั้งแรก

การค้าการค้ำและอุตสาหกรรมอยู่ในมือชาวจีนและชาวยุโรป ทำให้ผลประโยชน์หรือผลกำไรที่ได้ถูกส่งกลับไปยังต่างประเทศ มากกว่าจะเป็นประโยชน์ในทางพัฒนาการค้า เศรษฐกิจอุตสาหกรรมแก่ประเทศ

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลง ซึ่งตรงกับปลายสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ฐานะทางเศรษฐกิจภายในประเทศปั่นป่วนมาก ราคาสินค้าในตลาดสูงขึ้น ทำให้ราษฎรต้องประสบกับความเดือดร้อน รัฐบาลทำการช่วยเหลือโดยเพิ่มเงินเคื้อนให้แก่ข้าราชการ ข้าราชการบริพารรวมทั้งพระองค์เองด้วย ทำให้รายจ่ายของประเทศทวีขึ้น แม้ว่าชาวจีนจะเป็นสินค้าที่ทำรายได้ให้กับประเทศก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถทำให้คุณภาพของงบประมาณดีขึ้น พ.ศ. 2464-2467 (ค.ศ. 1921-1924) รายจ่ายของประเทศสูงกว่ารายได้เป็นเวลา 4 ปีติด ๆ กัน โดยเฉพาะ พ.ศ. 2467 งบประมาณรายจ่ายสูงกว่ารายได้ถึง 9 ล้านบาท ตลอดระยะเวลาที่รายจ่ายสูงกว่ารายได้ รัฐบาลต้องนำเงินทุนสำรองของพระองค์ไปใช้จนหมดในที่สุด และเพื่อมีใ้เงินราชการต้องหยุดชงัก รัฐบาลสมัยนั้นต้องนำเงินกู้จากต่างประเทศมาใช้จ่าย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า

⁴⁷กมล จันทรศร, อิทธิพลของชาวจีนโพ้นทะเล (พระนคร: รุ่งเรืองวิทัศน์, 2506), หน้า 258.

อยู่หัวทรงวิตกในฐานะการคลังของประเทศ ใน พ.ศ. 2465 (ค.ศ. 1922) ทรงประกาศ
ตั้งสภาการคลังขึ้นพิจารณาปัญหาทั้งปวงเกี่ยวกับการคลังของแผ่นดิน พ.ศ. 2466 (ค.ศ.
1923) โปรดเกล้าฯ ให้มีกรรมการองคมนตรีอีก 3 พระองค์พิจารณารูปร่างงบประมาณ
ของแผ่นดินทั้งหมด ได้มีการจำกัดรายจ่ายลงอีกหลายทาง ตลอดจนงด ดำเนินการตามระเบียบการ
ใหม่ ๆ แต่วิธีการดังกล่าวไม่ได้ช่วยทำให้เกิดคลุยกภาพ⁴⁸ ใน พ.ศ. 2467 (ค.ศ. 1924)
พระองค์ทรงได้จัดงานมหกรรมแสดงพิพิธภัณฑสถานนานาชาติรวมทั้งสินค้าของไทย ทรงหวัง
อย่างยิ่งว่าการแสดงสินค้าจะทำให้เงินตราต่างประเทศเข้าประเทศมากขึ้น แต่พระองค์
เสด็จสวรรคตเสียก่อน งานดังกล่าวจึงต้องล้มเลิกไปในที่สุด ยังความเสียหายให้แก่
พระคลังข้างที่และองค์การต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง⁴⁹

การที่ฐานะการเงินของประเทศคับขันนั้น ครั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้า
อยู่หัวเสด็จขึ้นทรงราชย์ ทรงแก้ไขปัญหารายจ่ายสูงกว่ารายได้ และปัญหาการเบิกจ่ายใน
พระราชสำนัก ปัญหารายจ่ายสูงกว่ารายได้นั้นพระองค์ทรงใช้วิธีตัดข้าราชการออกก่อน
กำหนด โดยรับเบี้ยบำนาญและบำนาญแทน ทรงใช้วิธียุบรวม หรือยุบเลิกกิจการบริหาร
บางส่วน เช่น ยุบเลิกกรมศิลปากร ปลดข้าราชการกรมศิลปากรออกโดยได้รับพระราช-
ทานบำนาญบำนาญ ยุบและรวมการปกครองมณฑลต่าง ๆ ยุบและรวมการปกครองลูกเสือ
มณฑลต่าง ๆ ยุบเลิกกรมราชทัณฑ์ เลิกกระทรวงมูรธาธร โดยให้รวมงานเข้ากับกรม-
ราชเลขาธิการ รวมกระทรวงคมนาคมและกระทรวงพาณิชย์เข้าด้วยกัน ยุบเลิกตำแหน่ง
ปลัดมณฑล ตำแหน่งอุปราชประจำภาคและประจำมณฑลต่าง ๆ ยุบเลิกกรมสำรวจใน

⁴⁸ ประกาศกระทรวงการคลังมหาสมบัติ, "ประชุมกฎหมายประจำศก,
รวบรวมโดย เสถียร ลายลักษณ์, 39 (2469), 112.

⁴⁹ จมื่นอมรรตวรักษ์, คฤศจิกายน : เมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร: หอสมุดแห่งชาติ, 2513) หน้า 334. (พิมพ์ในงาน
พระบรมราชานุสรณ์ 10-12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2513).

กระทรวงมหาดไทย⁵⁰ นอกจากนี้พระองค์เองยังทรงโปรดฯ ให้คัดรายจ่ายส่วนพระองค์ ออก 4 ล้านบาท ด้วยวิธีการดังกล่าวทำให้ฐานะการเงินสู่ดุลยภาพทุกปี แต่อย่างไรก็ดี ครั้นถึง พ.ศ. 2472 (ค.ศ. 1929) เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ภาวะนี้กระทบ- กระทบถึงประเทศไทยด้วย เพราะว่าประเทศไทยค้าขายส่วนใหญ่กับกลุ่มประเทศที่อยู่ใน สกอลสเตอร์ลิงบล็อกมา โดยเฉพาะกับอังกฤษ ครั้นประเทศอังกฤษลาออกจากมาตรฐาน ทองคำ ที่ปรึกษาการคลังของไทยซึ่งเป็นชาวอังกฤษแนะนำให้ไทยคงรักษาไว้ซึ่งค่าของเงิน ไทยในมาตรฐานทองคำต่อไป ซึ่งวิธีดังกล่าวทำให้เงินไทยราคาสูง ชาวไทยซึ่งเป็นสินค้า ขาออกที่สำคัญจึงขายไม่ออก ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ชาวนา เป็นอย่างมาก ในที่สุด รัฐบาลไทยจำต้องลาออกจากมาตรฐานทองคำด้วย⁵¹

การลาออกจากมาตรฐานทองคำได้ทำให้การเงินสู่ดุลยภาพ และทำให้รายรับสูง กว่ารายจ่ายถึง 9 ล้านบาท⁵²

ภาวะทางสังคม

เกิมนสังคมไทยประกอบด้วยชน 3 ชั้น คือ เจ้าและขุนนางข้าราชการ สามัญชน และทาส เจ้าหมายถึงเชื้อพระวงศ์ ขุนนางข้าราชการ คือผู้ที่รับราชการ ส่วนสามัญชน หรือไพร่นั้น คือผู้ที่ไม่เป็นนายของตนเอง มีพันธะต้องรับใช้เจ้านาย มีสิทธิ์ที่จะจับจองที่ดิน ทำมาหาเลี้ยงชีพ แต่ไม่มีสิทธิ์ที่จะได้รับการปกป้องรักษาและไม่มีสิทธิ์ในโรงพยาบาลถ้าไม่สังกัด

⁵⁰ประกาศยุบเลิกกรมสำรวจ". ราชกิจจานุเบกษา, 42(31 มีนาคม 2468), 429.

⁵¹สมุท สุกฤษณะ, 26 การปฏิวัติไทยและรัฐประหาร (พระนคร: โรงพิมพ์- สือการพิมพ์, 2507), หน้า 133.

⁵²Office of the Financial Adviser, Bangkok, Report of the Financial Adviser on the Budget of the Kingdom of Siam for the Year B.E. 2477 (Bangkok; Office of the Financial Adviser, 1934), p. 1, 5.

อยู่กับเจ้าขุนมูลนาย ค่ายเห่คุณ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของตน
ไพร่จำต้องสังกัดอยู่กับเจ้าขุนมูลนาย⁵³

ไพร่หรือสามัญชน ถ้าเป็นชายมีอิสรภาพอยู่ได้เพียงอายุ 18 ปี ครั้นอายุครบ 18 ปีต้องขึ้นทะเบียนสังกัดมูลนาย ส่วนภรรยา เด็ก คนชราในครอบครัวก็สังกัดอยู่ในเจ้าขุนมูลนายนั้นด้วย⁵⁴ ชายฉกรรจ์เมื่อขึ้นทะเบียนแล้วเรียกว่าไพร่สม เมื่ออายุครบ 20 ปีเรียกว่า "เลก" ถูกส่งไปอยู่กับเจ้านาย เรียกว่า ไพร่หลวง ึ่งแบ่งออกตามความสามารถในการทำงาน คือ ไพร่ห้วงงาน ไพร่มีคร้ว ไพร่ราบ ไพร่เลว เป็นไพร่อยู่จนอายุครบ 60 ปีหรือจนกว่าจะมีบุตรชายมาแทนได้ถึง 3 คน ในสมัยรัตนโกสินทร์ ไพร่เหล่านี้ถูกเกณฑ์แรงงานปีละ 3 เดือน ครั้นทำงานให้เจ้านายครบตามกำหนดเวลาแล้ว ต้องมีเอกสารฉบับหนึ่งเรียกว่า "ตราภูมิคุ้มห้าม" เพื่อแสดงให้ทราบว่าได้ทำงานให้เจ้านายครบตามกำหนดแล้ว⁵⁵

ส่วนชนอีกชั้นหนึ่ง คือทาส เป็นพวกที่ไม่สิทธิในตัวเอง แต่เป็นของเจ้านายซึ่งจะทุบตีได้ตามความพอใจ บุคคลที่เป็นเจ้าของทาสคือบุคคลที่มีอำนาจถือครองที่ดินได้มาก ๆ ตามระบบศักดินา ตลอดจนมีอิทธิพลมากพอที่จะคุ้มครองทรัพย์สินจำนวนมาก ๆ ได้ ไก่แกพวกขุนนางข้าราชการ เป็นส่วนใหญ่⁵⁶ นอกจากใช้ทาสเพื่อผลในทางเศรษฐกิจแล้ว ยังใช้ทาสเพื่อทางสังคมในค่านอื่น ๆ ด้วย เช่น ตายแทนผู้เป็นนาย รวมทั้งญาติพี่น้องของผู้เป็นนายในกรณีต่าง ๆ ด้วย⁵⁷

⁵³ขจร สุขพานิช, ฐานันดรไพร่ (พิมพ์ครั้งที่ 4 ; พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเซมม, 2505), อารัมภบท.

⁵⁴เรื่องเดียวกัน, บทปนิธาน.

⁵⁵หลวงวิจิตรวาทการ, เรื่องเดิม, หน้า 26-7.

⁵⁶วิชัย เสวะมาตย์, การเลิกทาสในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2510), หน้า 21.

⁵⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

สังคมไทยแม้จะประกอบด้วยชน 3 ชั้น แต่ไม่ได้แยกกันเด็ดขาดเป็นวรรณะ พวกเจ้ามิได้เป็นเจ้าของตลอดไป ส่วนข้าราชการและสามัญชนต่างกันอยู่เพียงว่า ขุนนางเป็นข้าราชการ ส่วนสามัญชนไม่ได้เป็นสามัญชนนั้นถ้ามีหนี้สินก็อาจกลายเป็นทาสได้ ส่วนทาสก็สามารถไต่ตัวเองมาเป็นสามัญชนได้ ทาสเหล่านั้นนอกจากจะได้รับการยกเว้นจากการเกณฑ์แรงงานโดยผู้เป็นนายจะจ่ายเงินให้แก่รัฐบาลเป็นรายปี คนละ 5 บาทแล้ว สภาพความเป็นอยู่ของทาสมักจะดีกว่าสามัญชนบางคน⁵⁸

สังคมไทยนอกจากจะประกอบด้วยชน 3 ชั้นที่มีฐานะไม่เหมือนกัน ยังเป็นสังคมที่อยู่ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราช บรรดาศักดิ์เริ่มต้นด้วยคำสุดท้ายคือทนาย พัน หมื่น ขุน หลวง พระ พระยา และเจ้าพระยา ส่วนศักดิ์คิดว่าด้วยการที่คนไทยจะมีที่นาไว้ เป็นกรรมสิทธิ์ได้อย่างมากไม่เกินกี่ไร่ ตามกฎหมายที่ดินทั้งหมด เป็นของพระมหากษัตริย์ซึ่งจะพระราชทานให้แก่ราษฎรอยู่อาศัย และทำการเกษตรประกอบประโยชน์ให้แก่แผ่นดิน พระราชกำหนดศักดิ์นาจกำหนดที่นาที่บุคคลจะมีได้อย่างมากตามฐานะ ผู้มีบรรดาศักดิ์เป็นพวกขุนนางข้าราชการสามารถมีที่นามากขึ้นตามลำดับค่าไปหาสูง ต่อมาศักดินาถูกนำไปใช้ในหลักการอย่างอื่น เช่น เป็นอัตราปรับโทษ และเวลาว่าความกันในศาล ยอมให้ผู้มีศักดินาตั้งแต่ 400 ไร่ขึ้นไป แต่งทนายว่าความแทนกันได้ ประโยชน์ของศักดินามีต่อไปจนถึงการเช่าลำดับในที่เฝ้าพระมหากษัตริย์⁵⁹

การที่สังคมไทยถูกรวบของว่าด้วยระบบศักดินาและบรรดาศักดิ์ มีส่วนทำให้สังคมอยู่ในความเป็นระเบียบเรียบร้อย และมีความสงบ เพราะอำนาจบังคับบัญชาคลั่นกันมาตามลำดับ ส่วนศักดินานั้นทำให้ราษฎรเข้าใจฐานะของตนเอง หากต้องการมีศักดินาเพิ่มมากขึ้น ก็ต้องมีความสามารถ เขยิบฐานะของตน

⁵⁸วอลเตอร์ เอฟ เฮลลา, แผ่นดินพระนั่งเกล้า แปลโดย นิจ ทองโสภิต (พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย), หน้า 47.

⁵⁹สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, ลักษณะการปกครองประเทศไทยแต่โบราณ หน้า 21-2 (พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ นางทองสุข พิศาลบุตร ณ เมรุวัดกมฤกษ์นิตยาราม 18 ก.ย. 2498).

แต่ระบบศักดินาทำให้พวกเชื้อพระวงศ์และขุนนาง เป็นชนชั้นที่มีฐานะดีกว่าสามัญชน เพราะมีสิทธิถือครองครองที่ดินไค้มาก และมีกำลังคนช่วยเหลือ ในระหว่างพวกเจ้ากับขุนนาง พวกเจ้าจะมีฐานะร่ำรวยที่สุด เพราะพระราชบัญญัติเก็บภาษีอากรในรัชกาลที่ 3 และ 4 แบ่งส่วนรายจ่ายไว้ว่า ภาษีทุกรายการที่มีผู้มาประมูล เป็นเจ้าภาษีนายอากร จะมีประกาศออกไปทันทีว่า จะต้องแบ่งรายได้ให้ใครบ้าง ผู้มีส่วนแบ่งมี 2 ประเภท คือ กรมกองกระทรวงต่าง ๆ และพระราชวงศ์⁶⁰

สังคมไทยไม่มีการเปลี่ยนแปลง เลยนับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นราชธานีจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เพิ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมครั้งใหญ่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลิกระบบทาส และเริ่มใช้กฎหมายเกณฑ์ทหารทำให้ระบบเจ้าขุนมูลนายหรือฐานันดรไพร่หมดไปจากสังคมไทย และทรงสนับสนุนการศึกษาทั้งในเมืองหลวงและตามหัวเมือง ซึ่งเป็นวิธีการที่จะทำให้คนมีฐานะเท่าเทียมกัน ทรงสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่สังคม โดยการเลิกระบบจารีตนครบาล และปรับปรุงการศึกษา และกฎหมายให้ทันสมัยยิ่งขึ้น และทรงวิวัฒนาการสังคมให้เข้าสู่อารยธรรมตะวันตก นอกจากสร้างความเจริญให้แกบ้านเมืองทุก ๆ ด้านแล้ว พระองค์ยังเป็นผู้นำในการนำประชาชนให้หันไปสนใจการแต่งกายแบบคนตะวันตกที่ทันสมัย

เริ่มด้วยทรงถม เค็มที่เค็กชายหญิงไทยไว้ผมจุก ผู้ใหญ่ผู้ชายไว้ผมมหาดไทย ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า "ทรงหลักแจว" คือโกนผมรอบศีรษะ ไว้ผมแตกกลางศีรษะยาวราว 4 เซนติเมตร แล้วหวีแต่ง เรือนผมตามแต่จะเห็นงาม ส่วนผู้หญิงไว้ผมปึก คือไว้ผมยาวเฉพาะบนกลางศีรษะ ทำนองเดียวกับผมมหาดไทยของผู้ชาย ฉีกกันแต่ใช้ตัดผมรอบศีรษะจนเกวียนแทนโกน และมีไร คือถอนผมให้มียอยเป็นเส้นวงรอบ กับไว้ผมเป็นพู่ตรงชายผมตกที่ริมหูทั้ง 2 ข้าง สำหรับหยอยคอกไม้ เรียกกันว่า "ผมทัก" คนไทยไว้ผมเช่นนี้ทั้งบ้านเมืองโดยมิได้มีความรู้สึกว่าจะไม่สวยงาม หรือไม่เหมาะสม จนกระทั่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ

⁶⁰หลวงวิจิตรวาทการ, เรื่องเค็ม, หน้า 89.

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับจากประพาสสิงคโปร์ ไคโปร์ ๓ ให้เลิกไว้ผมเปีย ผมทรงมหาดไทย และผมเปียเริ่มเสื่อมความนิยมไปสตรีในสมัยนั้นจึงเริ่มไว้ผมรองทรง คือ ผมตัดค่อนข้างยาวซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับแบบผมสมัยใหม่ที่กำลังนิยมอยู่ในปัจจุบัน⁶¹

การแต่งกายของสตรีในราชสำนักสมัยต้นรัตนโกสินทร์ นุ่งผ้ายก ผ้าแพร ห่มสไบ ทำค้ายาค ผู้หญิงชาวบ้านนุ่งผ้าถุงโจงกระเบน สวมเสื้อริ้วรูป แขนกระบอก ส่วนผู้ชายนุ่งผ้าม่วงโจงกระเบน เสื้อคอปิด ผ่าอกแขนยาว หากเป็นขุนนางก็คาดเกี้ยว

มาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายของผู้ชาย โดยเฉพาะทหาร ได้มีพระบรมราชโองการ เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2439 ให้ข้าราชการฝ่ายทหารทุกกรมกองแต่งเครื่องแบบนุ่งกางเกงอย่างทหารยุโรปแทนนุ่งโจงกระเบนแบบเก่า เป็นก้าวแรกที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเครื่องแต่งกาย โดยนำเอากางเกงเข้ามาใช้กับผู้ชาย ส่วนพลเรือนยังคงนุ่งผ้าม่วงโจงกระเบน สวมเสื้อราชประแตน (Raja Pattern) คือเป็นแบบเสื้อนอกกระดุม 5 เม็ด นุ่งผ้าม่วงสีต่าง ๆ และสวมหมวกอย่างยุโรป หรือหมวกหางนกยูง⁶²

ต่อมาถึงมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเครื่องแต่งกายของสตรี โดยเฉพาะหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับจากยุโรป สตรีไทยเริ่มหันไปนิยมแบบเสื้อของอังกฤษ คือเสื้อคอตั้งแขนยาว ต้นแขนพองคล้ายขาหมูแฮม แต่ยังคงมีผ้าห่มเป็นแพรทำสไบเฉียง ส่วนการนุ่งยกห่มคาค ซึ่งเป็นเครื่องแต่งกายตามเกียรติยศของฝ่ายในมาแต่โบราณ ยังคงใช้เฉพาะสำหรับเวลาแต่งกายเต็มยศใหญ่ ตอนปลายสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สตรีไทยเลิกนุ่งจีบ เปลี่ยนมานุ่งโจงกระเบนหมัด เจ้านายฝ่ายในทรงภูษาดองพระองค์แบบฝรั่ง แบบคอตั้งสูง แขนยาวพองมีลูกไม้ตกแต่งเป็นระบายหลายชั้น และสวมถุงเท้ามีลวดลายปัก สวมรองเท้านุ่งสูง สีของรองเท้าเข้ากับสีผ้า

⁶¹ กองวัฒนธรรม, กระทรวงศึกษาธิการ, การแต่งกายของไทย (พระนคร, 2503), หน้า 13.

⁶² เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

โจงกระเบน เครื่องประดับก็เลียนแบบยุโรป ใช้สร้อยไข่มุกช้อนหลายสาย แต่ทรงผมของสตรียังคงเป็นทรงคอกกระตุ่ม ประชาชนที่เป็นชาย นิยมนุ่งกางเกงฝรั่งกันบ้างแล้ว และสวมหมวกกะโล่ด้วย⁶³

คนสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสื้อของสตรีเปลี่ยนมาเป็นเสื้อคอเล็กกว่าเดิม แขนยาวเสมอข้อศอก มีผ้าแพรบาง ๆ สะพายทับตัวเสื้ออีกทีหนึ่ง ส่วนผู้ชายยังคงนุ่งผ้าม่วงโจงกระเบน สวมเสื้อราชปะแตน สตรีในสมัยนี้นิยมไว้ผมยาวเสมอทศกศัตร์ คัดเป็นลอน และไม่นิยมสวมเครื่องประดับมาก นอกจากใช้เครื่องประดับคาคกรอบศีรษะ ส่วนผู้ชายตัดผมแบบยุโรป

ตอนปลายรัชกาล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สตรีนุ่งขึ้นไว้ผมยาว และเกล้าผมมวยแบบตะวันตก

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สตรีไทยเลิกสะพายแพรปักอย่างสิ้นเชิง และนุ่งขึ้นยาวแค้เข้า สวมเสื้อทรงกระบอก ตัวยาวแขนสั้น ไว้ผมบอบ ส่วนการแต่งกายของชายยังคงใส่เสื้อราชปะแตน กระดุม 5 เม็ด หากเดินทางไปต่างประเทศจึงจะใส่คอแบะ ผูกเนคไท นุ่งกางเกงแบบฝรั่ง ข้าราชการพลเรือนนุ่งผ้าม่วงสีน้ำเงิน เสื้อราชปะแตน สวมถุงน่องรองเท้าว สวมหมวกสักหลาดมีปีก หรือหมวกกะโล่⁶⁴

การเปลี่ยนแปลงในด้านการแต่งกายที่หันไปนิยมแบบตะวันตก เป็นไปเฉพาะในราชสำนัก และในหมู่ข้าราชการชั้นสูงเท่านั้น แต่ราษฎรสามัญชนยังคงนุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อธรรมดา และไม่นิยมสวมรองเท้าว

63 เรื่องเดียวกัน หน้า 14.

64 เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.